

«Qui neix *ase* no pot morir *ruc*», «el asno chiquillo siempre es borriquillo», «es diu de persones poc entenmentades, indicant que si ja són estúpides de natural no poden esdevenir sàvies ni discretes amb el temps», explicació que a la gent de fora, i a mi mateix, ens ha de semblar desencertada, car del que s'ha de tractar en primer lloc, és de la mateixa idea burlesca de l'endevinalla menorquina (¿com pot morir *ruc*, quan ja és adult?), però igual que en la frase proverbial comentada dalt («alaba't...») hi ha doble sentit — i per això deu haver-hi alhora encert en l'explicació d'*AlcM*—, car notem un passatge de la *Rondaya* xvii: «Es *ruca* de llet són molt corredors; però com més grossos tornen manco, corren» (AMAlcover, *BSAL* vii, 291a): en el dit proverbi degué haver-hi, doncs, en el fons, la idea que el qui, com a cosa innata 'corre poc' (= 'és curt de comprensió intel·lectual'), quan s'acosta a la fi de la seva vida no es tornarà corredor ('ràpid d'idees').

En conclusió, en el mot *ruc*, el condicionament —limitacions, actitud subjectiva en el parlar— forma contrast amb el d'*ase*, *burro*, i almenys, en tot el conjunt, demostra una «temperativa afectiva» més alta.

Per indagar l'origen, tenim la guia dels mots paral·lels o, almenys, poc o molt semblants, en els llenguatges veïns. Verament iguals o homòlegs només se'n troben en el gascò pirinenc, i no pas a la Vall d'Aran, on justament exclouen el mot, sentint-lo com a pallerès-ribagorçà i estrany a llur parla gascona, però sí en els Pirineus gascons, sobretot més a Ponent, Bearn. «*ruquet*: ànon; *ruquete*: petite ânesse», Lespy-R, com a cosa de la «Montagne», designació amb què més aviat que les altes valls d'Ossau i Aspa, entenen l'Alta Bigorra Lavedà i vall d'Azun; justament en aquesta vall, va recollir Lotte Paret *arrúc*, *arrucat*, *arrucou* «petit âne» (*Mundart von Arrens*, 35), suggerint que hi havia relació amb *harri* (crit per fer caminar); ressenyant la tesi d'aquesta doctoranda de Rohlf's, li objectà MLWagner que amb el que anava això era amb aquell articlel del dicc. bearnès, i amb el mot català (*ASNSL* clxiv, 102).

Rohlf's va ampliar-ho encara una mica confirmant que havia recollit *ruc* [o sigui *rük*] a la vall de Baredja (part de l'alt Lavedà), i que és «onomatopoètic»; o sigui, pràcticament, amb un diagnòstic etimològic com el de la doctoranda; el diccionari gascò de Palay, compilació del de Lespy amb algunes altres fonts, porta (en bona part només confirmant la localització) *ar-rúc* i *ricou* «ànon» i el verb *rucà* que Rohlf's dona com *arrucà* «brailler comme un ànon» (*Le Gc.*, § 134, p. 41); Alf. Schmitt porta *arükát* m. i *arüka* f., i a Lus (confluència de Baredja i alt Lavedà) *arük* n., *arüko* f., com a resposta de «le petit âne» amb l'aclariment «il tette encore» (*Termin Pastorale d l Pyr. C.*, 81). El mapa «ànon» de l'*ALGc* (ii, 397) porta *arük* a Baredja i a Arrens, *arükát* [-ATTU] aquí i a Cauterés; a «ânesse» *arüka* a Gavarnia (ii, 399), però res d'això en el mapa «âne».

Evident que tot això, en una porció tan reduïda i tan pròxima al nostre límit, importa poc envist el mot català, i podria ser una mera importació de ramaders

i traficants catalans (com suggeria jo a *Top Hesp* ii, 118, és a dir un cas com el de *MATXO* < portuguès *m(u)acho*, i menys xocant geogràficament); per això ha parlat algun filòleg castellà d'un «gitano *ruco* 'burro'» (sens dubte castellanització improvisada del nostre mot en boca d'un maquinó).

A l'alta vall comengera de Sentenh (immediata al NE. de la V. d'Aran), Rohlf's (*RLR* vii, 130) havia recollit *rükunáro* «stérile», que partint de 'ruc, ase' s'explicaria com un cas paral·lel al de *MAÑERO*, -A (*DCEC/DECH*) 'estèril' enfront de basc *mando* i llatí substràtic *MANNUS* com a noms del mul i altres equins (V. allí especialment 834b15, 51, 835a10, 19), cast. *machorra* 'estèril' junt amb *macho* 'mul' (*DECH* iv, 750b46, 49, 751b10, 19, 747b47), bisc. *graiñoe* 'equí i gall mal capats'/'ase pare'/cat. *guarà* id./bc. *garano*/port. *garrano* 'cavall o egua de poca estatura'/ll *mannus* id (*DECH* GARANÓN n. 3 i ací *GUARA*). En aquest gc *roucounaro* ja tenim *u* i no pas *u*, i si per una banda això augmenta en tot plegat la sospita d'una importació catalana, també és veritat que si l'etimologia de tot plegat és una arrel de creació expressiva, els mots gascons de l'E. i de l'O. poden ser-ne també representants directes; i, en aquest sentit, el vocalisme tripartit gc *u*/Sentenh *ou*/cat. *u* es convertiria en un argument més per admetre aquesta mena de creació.

De fet és realment cap això que ens orienten altres nuclis romànics més separats. *RUCHE* m. (*DCEC/DECH*) «pollino» arag (Borao, 1859) i murcià (GaSorianò), *rucho* figura com a andalús en les *Trads Espanyolas* (i, 295) de Machado Alvarez (1884), i de fet està documentat en prestigiosos autors de l'Andalusia occidental: «Tío Pedro nos ha dicho que esta noche ha parido la burra y que está en la cuadra con el *rucho*», Fernán Caballero (a. 1856, *La familia de Alvarada*, 2.3, Rivad. cxxxvi, 174a); «A casa er Chano, / a dejarle en el corrá / el *rucho*, y esas canastas / (d)e breva (d)e Puerto Reá», Javier de Burgos (a. 1897, *Boda de Luis Alonso*, 29); el granadí Simonet cita un andal. *rucho* «burro pequeño» (per més que la connexió amb un antic NP mossarab, que proposa en el seu *Glosario* de 1888, s. v. **rúchol*, sigui òbviament impossible, *DCEC*).

Aquí tenim, doncs, de nou la restricció a l'ase jove-net, que hem vist a Bigorra i a part del català. D'altra banda la variant en -e reapareixeria (etim. incerta) a terres del S. i O. en accs. morals i translàtics que no deixen de recordar-nos les del cat. *ruc*, especialment en el P. Val.: a Múrcia, en certs jocs de cartes, del qui ha perdut es diu que *quedó ruche*, d'on la frase *quedar a ruche* «quedar sin dinero, arruinado», que empren a Andalusia (AVenceslada, *arruche*), Extremadura (*BRÆ* iv, 102) i, segons el *DacEsp.* a Granada, i també a Rioja i Valladolid; Cejador (*Tesoro* v, 589) cita un astur. *rr* de *rucha* «cortejar» (i algú m'envià nota d'un astur. *rucón* no sé en quin sentit). Ja en el *DCEC* vaig refutar la idea que en tot això pogués haver-hi un mossarabisme qui sap si aff del cast. *RUCIO* (*DCEC*), ll. *rosçidus*, com a nom d'un color de pell d'ase (inútil insistir-hi, puix que és insostenible en fo-